

رومي Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 • Yil / Year : 2023 • İlkbahar / Spring • Sayı / Issue : 11

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2023 – İlkbahar / Spring – Sayı / Issue: 11

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi | Journal of Islamic Studies

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Kapsam | Scope: Dinî Araştırmalar, İslam Araştırmaları, Balkan Araştırmaları / Religious Studies, Islamic Studies, Balkan Studies

Periyot | Period: Yılda 2 Sayı (30 Nisan & 31 Ekim) / Biannual (30 April & 31 October)

Yayın Dili | Language Publication: Türkçe & İngilizce & Arapça & Arnavutça & Boşnakça / Turkish & English & Arabic & Albanian & Bosnian

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi Uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Rumeli Journal of Islamic Studies is a international peer-reviewed academic journal.

Yayıncı / Publisher

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayıçı Yerleşkesi Edirne, TÜRKİYE

Amblem ve Kapak Tasarımı | Emblem and Cover Design

Dr. Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım ve Mizanpaj | Graphic Design and Layout

Arş. Gör. Mücahit Karakaş

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Atıf 4.0 International License (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rumeli Journal of Islamic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC). Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların tüm içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

All the responsibility for the content of the papers published in Rumeli Journal of Islamic Studies belongs to the authors.

İletişim | Communication

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne- TÜRKİYE

Tel: 0 284 235 68 99 Fax: 0 284 235 08 87

rumelislam@trakya.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/rumeli>

<https://rumeli.trakya.edu.tr/>

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies
مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

SAHİBİ | OWNER

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat Fakülteleri Adına

Prof. Dr. Ali Öztürk

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

EDİTÖR | EDITOR IN CHIEF

Dr. İtir Rruęa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER | CO-EDITORS

Dr. Feim Gashi

feimgashi@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Yakup Bıyıkolu

ybiyikoglu@nku.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | RESPONSIBLE MANAGER

Dr. İtir Rruęa

rrugailir@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

REDAKSİYON / REDACTION

Dr. Uęur Boran

ugurboran@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Enes Eryılmaz

enes.eryilmaz@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Dr. Zehra Gözütok Tamdoęan

ztamdogan@klu.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Basım Tarihi / Printing Date

Nisan / April - 2023

<https://rumeli.trakya.edu.tr/> / <https://dergipark.org.tr/rumeli>

rumelislam@trakya.edu.tr [rumeliislam@rumeliislam](https://twitter.com/rumeliislam)

Araştırma Makaleleri / Articles

ARAP DİLİNDE TENBÎH EDATLARININ İŞLEVLERİ VE MEÂLLERE
YANSIMASI

Geliř Tarihi: 20 Aralık 2022

Kabul Tarihi: 10 Nisan 2023

Muhammed Emin YILDIRIM*

Özet

Arap dilinde manayı ifade etmeye yardımcı birçok edat bulunmaktadır. Edatların özelliklerini, türlerini ve işlevlerini ortaya koymak amacıyla genel çalışmalar yapılmıştır. Son dönemlerde edatların belli bir türü ile ilgili akademik çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de de bir uyarı üslubu olarak çokça kullanılan tenbîh edatlarını ele alan müstakil Türkçe bir çalışmanın bulunmaması ve bunların meâllerde tam olarak yansıtılmaması sebebiyle akademiye katkı sunmak için çalışmamızda, Arap dilindeki tenbîh edatlarının tespiti ve ayetler çerçevesinde uyarı anlamının meâle tam olarak yansıtılması amaçlanmıştır. Tenbîh edatının bulunduğu cümle kurgulanırken daha düzgün ifade kullanmak mümkündür. Fakat edatı yansıtılabilmek için şiirin tercümesi ve ayetlerin meâlinde bazen bu durum göz ardı edilmiştir. Araştırma sürecinde tenbîh edatları, Arapça klasik kaynaklar, ayetler çerçevesinde incelenmiş ve bulunduğu bazı ayetlerdeki anlamları da göz önünde tutulmuştur. Arap dilindeki klasik kaynakların ve ayetlerin incelenmesi neticesinde asıl tenbîh edatlarının üç tane olup "elâ", "emâ" ve "hâ" olduğu, münâdası olmadığında "yâ" edatının da tenbîh anlamında olduğunun bazı âlimler tarafından kabul edildiği, Kur'an'da "emâ"nın kullanılmadığı, "yâ"nın tenbîh anlamında bulunmadığı görülmüştür. Mana olarak birbirine yakın olmakla birlikte kelâma uyarı, te'kit, tahakkuk gibi farklı anlamlar da katan bu edatların bilinmesi, Arap dilini daha iyi anlayabilme ve ayetlerin anlamını daha iyi ortaya koyabilme açısından gereklidir. Her kelâm veya ayette aynı anlamı katmamakta, bazı yerlerde sadece uyarı, bazılarında uyarı, te'kit veya tahakkuk, bazılarında da bunların birkaç tanesini katmaktadır. Türkçede uyarı edat/bağlaçları gibi bir edat türü bulunmamaktadır. Bu edatların çevirisinde bazen "işte", bazen de "uyarı, dikkat, dikkat edin, bilin" gibi anlamların verilmesi uygundur.

Anahtar kelimeler: Arap Dili, Belâgat, Edat, Tenbîh, Kur'an, Meâl.

THE FUNCTIONS OF THE TENBÎH PREPOSITONS IN ARABIC
LANGUAGE AND THEIR REFLECTIONS IN THE MEÂLS

Abstract

There are many prepositions in the Arabic language that help to express meaning. General studies have been conducted to reveal the properties, types and functions of these prepositions. Recently, academic studies on a certain type of prepositions have also begun to be conducted. Due to the lack of a independent Turkish study on the prepositions of tenbîh, which are widely used as a warning style in the Holy Qur'an, and the fact that they cannot be fully reflected in the meâls, in order to contribute to the academy, our study aims to identify the prepositions of tenbîh in the Arabic language and to fully reflect the meaning of warning within the framework of the verses in

* Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati, muhammedeminyildirim@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6824-9887, DOI: 10.53336/rumeli.1221825.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Yıldırım, Muhammed Emin, "Arap Dilinde Tenbîh Edatlarının İşlevleri Ve Meâllere Yansıması", *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* / 11 (Nisan 2023): 109-128. <https://doi.org/10.53336/rumeli.1221825>.

Copyright © CC BY-NC 4.0

the meâl. It is possible to use more proper wording when constructing a sentence with the preposition tenbih. However, in order to reflect the preposition, this has sometimes been ignored in the translation of the poem and the translation of the verses. In the research process, the prepositions of tenbih were analyzed within the framework of classical sources and verses and their meanings in some verses were also taken into consideration. As a result of the examination of classical sources and verses in the Arabic language, it was seen that there are three main prepositions of reproof, namely “ela”, “ema” and “hâ”, it is accepted by some scholars that the preposition “yâ” also has the meaning of admonition when there is no munâdâ, that the “yâ” is not in the sense of an admonition and “ema” is not used in the Qur’an. It is necessary to know these prepositions, which are close to each other in meaning but add different meanings to the word such as warning, ta’kit, and tahakkuk, in order to better understand the Arabic language and to better reveal the meaning of the verses. These prepositions do not have the same meaning in every word or verse; in some places they have the meaning of warning, in others of warning, ta’kit or tahaqquq, and in others of several of them. There is no preposition type such as warning prepositions/conjunctions in Turkish. In this sense, it is sometimes appropriate to give the meaning of prepositions as “here” and sometimes as “warning, caution, pay attention, know”.

Keywords: Arabic Language, Rhetoric, Preposition, Tenbih, Qur’an, Meâl.

Giriş

Yüce Allah Kur’an’ı tüm insanlara hidayet rehberi olarak göndermiştir. Bu yüzden asırlar boyunca Müslümanlar Kur’an’ı anlamaya ve onunla ilgili ilimlerle uğraşmaya çalışmışlardır. Kur’an dili olması sebebiyle de Arap dili çalışmaları hicri birinci asırdan itibaren başlamış, daha sonraki dönemlerde gerek müstakil kitaplarla gerekse de tefsir, hadis, fıkıh vb. ilimlerle ilgili telif edilmiş eserlerde varlığını sürdürmüş, nihayet günümüze kadar gelmiştir.

Bilindiği üzere Arap dili kelimelerden oluşmaktadır.¹ Arap dilinde kelime, türü açısından isim, fiil ve harf/edat olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Son dönemlerde gerek edatların tamamıyla ilgili genel, gerekse de edatların belli bir türü hakkında çalışmalar ortaya konulmuştur. Her dilin kendisine ait belli kurallarının olduğu muhakkaktır. Bu yüzden bir dilin diğer dile çevrilmesi noktasında bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu durum, belâgat ve fesâhat noktasında zirve olan Kur’an ayetlerinin çevirisi olduğunda olay daha da karmaşık ve zor bir hal almaktadır. Bu bağlamda tenbih edatlarıyla ilgili müstakil Türkçe bir çalışma bulunmaması² ve bu edatların da Kur’an’da çok kullanılması sebebiyle bunların anlamlarının tespit edilip bazı meâllere nasıl yansıtıldığını ortaya koymak için bu makale kaleme alınmıştır. Arap dilinde bir uyarı üslûbu olmasına rağmen bu edatların hangi farklı anlamları içerebileceği de ayet ve şiirler çerçevesinde gösterilecektir. Bu bağlamda öncelikle tenbih, iftitâh kavramları ve Türkçede bunların yerine kullanılabilecek kelimelerle ilgili kısa

¹ Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Abdillâh b. Abdilgaffâr en-Nahvî el-Fârisî, *Kitâbu'l-Îzâh*, thk. Kâzım Bahr el-Cürmân, (Beyrût: ‘Alemü'l-Kutub, 1416/1996), 71; Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî, *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*, thk. Semîh Ebû Muğlî, (Uman: Dâru Mecdlâvî, 1988), 15; Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Mufasssal fi 'İlmi'l-'Arabiyye*, (Beyrût: Daru'l-Ceyl, II. baskı, t.y.), 6; Ali b. Mü'min b. 'Usfûr, *el-Mukarrib*, thk. Ahmed Abdussetâr el-Cevârî ve Abdullah el-Cebûrî, (Beyrût: y.y. 1392/1972), 46; Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik el-Endelûsî, nşr. Muhammed Mahfûz b. Ahmed, (Beyrût: y.y. 1424/2003), 14.

² Konuyla ilgili Arap dünyasında yapılmış bazı çalışmalar şunlardır: Abdulhamid Hamûdî 'Alvân, *et-Tenbih Edâtuh ve Esâlîbuh Dirasetun Nahviyyetun Delâliyye*, (Bağdat: Bağdat Üniversitesi, Külliyyetül-'Îl-Âdâb Kısmu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2005); Habîbullah Abdurrahmân Muhammed Sâlih, *Ahrufu't-Tenbih fi'l-Kur'an'i'l-Kerim Dirasetun Nahviyyetun ve Sarfiyyetun Tahliliyye*, (Omdurman: İslâmi Omdurman Üniversitesi, Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ Külliyyetü'l-Luğati'l-'Arabiyye Kısmu'l-Dirâsâti'n-Nahviyye's-Sarfiyye, 2009); Sa'd Abdurrahmân el-Hamdânî, “Elâ't-Tenbihiyye ve 'Alâkâthâ bi's-Siyâki'l-Kur'ânî”, *Mecelletü Câmi'ati Kerkük li'd-Dirâsâti'l-İnsâniyye*, 10/2, (Kerkük 2015).

bir açıklamanın ardından tespit edilmiş olan tenbîh edatları ve işlevleri, örneklerle şiir ve ayetler içerisinde gösterilerek kelâma ve ayetlere kattığı anlam üzerinde durulacak ve meâllere yansımaları işlenecektir. Meâllerin yüzden fazla oluşu, çalışmanın ise sınırlı olması sebebiyle birçok meâl incelenmesine rağmen bunlar arasında sadece Elmalılı, Bilmen, Diyanet Vakıf, Kur'an Yolu ve Çantay meâllerini örnek olarak vereceğiz. Zira Osmanlı'nın son âlimlerinden olup Cumhuriyet döneminde de yaşamış olan Elmalılı ve Bilmen'in meâlleri özelinde Osmanlı âlimlerinin meâlleri hakkında da bir öngörüye sahip olunacağını düşünmekteyiz. Aynı şekilde resmî kurum destekli olmaları hasebiyle Diyanet Vakıf ve Kur'an Yolu meâlleri de tercih edilmiştir. Türk toplumu tarafından çok kullanılan ve önemli gördüğümüz Çantay meâli de araştırmamıza konu olacaktır.

Ayetin Arapçasında ilgili meâllerin çevirilerini vermeden önce bu edatların anlamlarını daha iyi yansıttığını düşündüğümüz alternatif çeviriyi de sunmaya çalışacağız.

1. Tenbîh ve İftitâh Kavramları

Tenbîh kelime olarak tef'îl babından olup نَبَّهَ يَنْبِهُ fiilinin masdarıdır. “Uyandırmak, uyanmak, uyarmak” anlamlarına gelmektedir. Sülâsî mücerred de نَبَّهَ olup “(uykudan) uyanmak, kalkmak” anlamındadır.³ Bir kimseyi bir nesneye vâkıf etmeye de tenbîh derler.⁴

Mücerred ve mezid anlamı birbirine yakın anlam ifade etmektedir. Böyle durumlarda mezidin mücerredten daha fazla te'kit ifade ettiğini söylemek mümkündür. Zira Arap dilinde harflerin artmasıyla mananın da arttığı bilinen bir gerçektir. Bu edatların kullanılmasından amaç, muhatabın asıl sözü kaçırmamasını önlemek, kelâma kulak vermesini sağlamak ve muhatabı uyarmaktır. Bu yüzden tenbîh (uyarma) edatları diye isimlendirilmektedir.⁵

İftitâh, kelâmı başlatma demektir. Bazıları bu edatlara istiftâh/iftitâh harfleri de denilebildiğini ifade etmektedir.⁶ Zira kelâmın bu edatlar ile başlatılması mümkündür. İftitâh (kelâmı başlatma), tenbîh edatlarının ismi olduğu gibi ayrıca bir özelliğidir.

Türkçede bu kelime galat-ı meşhûr olarak tembîh (تَمْبِيهِه) şeklinde bir kullanıma da sahiptir. “Hatırlatma, uyarma, uyarı, aklını başına getirme, uyarım” gibi anlamlara gelmektedir.⁷

2. Tenbîh Edatlarının Tespiti

Asıl tenbîh edatlarının sayısı konusunda ciddi bir ihtilafa rastlanmamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla âlimlerin çoğunluğuna göre tenbîh edatları üç tane olup هَا، أَلَا، أَمَا

³ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ty), 4331-4332; Mütercim Âsım Efendi, “Tenbîh”, *el-Okyanusu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît - Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, Yay. Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), VI, 5606.

⁴ Vankulu Mehmet Efendi, “Nebih-Tenbih”, *Vankulu Lüğati*, Yay. Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), II, 2376.

⁵ Cemâlüddîn Muhammed b. Abdülğani Erdebîlî, *Şerhu'l-Enmûzec fi'n-Nahv*, thk. Hüsnî Abdulcelil Yusuf, (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, t.y.), 192.

⁶ Ali Bulut, *Belâgat-i Müyesserâ Meânî-Beyân-Bedi'*, (İstanbul: İFAV Yayınları, III. baskı, 2015), 59.

⁷ İlhan Ayverdi, “Tembih-Tenbih”, *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, II. baskı, 2006), II, 3104; Şükrü Haluk Akalın vd. “Tembih”, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, 2011), 2316; Yaşar Çağbayır, “Tembih”, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötügen Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Ötügen Neşriyet, 2007), V, 5703.

edatlarıdır.⁸ Zeccâcî (v. 337/949), ilk ikisini zikretmiş, üçüncüsüne tenbîh edatı olarak değinmemiştir.⁹

Asıl anlamı nidâ olan يا edatının tenbîh anlamında olup olmamasında ise ihtilaf bulunmaktadır. Tüm kaynaklarda يا edatının asıl anlamı nidâdır. Fakat bazen sonrasında uygun münâdâ bulunmamakta, şu beş şeyden biri yer almaktadır: Emir, duâ, كَيْتٌ، رَبُّ، لَيْتٌ veya حَيْدًا. Münâdâsı olmayan bu يا edatının tenbîh ya da nidâ olması hususunda klasik kaynaklarda üç görüş aktarılmaktadır.¹⁰

Birinci görüş, bu beş yerde de tenbîh edatı olmasıdır. Zeccâcî gibi bazı âlimler münâdânın olmadığı bu yerlerde tenbîh edatı olduğunu kabul etmektedirler.¹¹

İkincisi, bazen nidâ bazen tenbîh için olmasıdır. İbn Mâlik'in (v. 672/1274) görüşü bu şekildedir. Emir ve duâdan önce gelen يا edatının nidâ olduğunu, münâdânın çokça hafzedilmesinden dolayı buralarda da hafzedildiğini, diğer üç edattan önce gelen يَا'nın ise tenbîh için olabileceğini belirtmiştir.¹²

Üçüncüsü, bu beş yerde de nidâ edatı olmasıdır. Zemahşerî (v. 538/1144) gibi bazı âlimler يَا'yı tenbîh edatları arasında zikretmemekte, dolayısıyla bu beş yerde de nidâ için olduğunu ve münâdânın hafzedildiğini kabul etmektedirler.¹³ Bu görüşe göre يا edatının tenbîh anlamı yoktur.

Her ne kadar İbn Abdünnûr (v. 702/1302) üçüncü görüşü zayıf görse¹⁴ de bu görüşün daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Zira İbn Mâlik'in de dediği gibi emir ve duâdan önce münâdânın atılması oldukça fazladır.¹⁵ Dolayısıyla uygun münâdânın olmadığı durumlarda da atılmış olması muhtemeldir. Ayrıca يَا şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Örneğin;

أَلَا يَا اسْتِقْيَانِي قَبْلَ غَارَةِ سِنَجَالٍ وَقَبْلَ مَنَائِيَا غَادِرَاتٍ وَأَوْجَالٍ

“Sizi uyarıyorum, ey (iki arkadaşımla)! Sincal baskını olmadan ve sabah gelen ölümler, korkular olmadan önce bana sabah vakti su verin.”¹⁶ Münâdânın atıldığı bu kelâmın aslı şöyledir: أَلَا يَا صَاحِبِي. Bu örnekte olduğu gibi يَا edatıyla birlikte çokça kullanılmaktadır. يَا tenbîh edatı olsaydı öncesinde, tenbîh olmasında şüphe olmayan أَلَا edatı bulunmazdı. Zira iki tenbîh edatı peş peşe gelmez. Örneğin أَلَا أَمَا زَيْدٌ قَائِمٌ denilemez. O halde أَلَا'nın tenbîh, يَا'nın da asıl anlamı olan nidâ olup münâdâsının atılmış olması daha uygundur.

⁸ Örneğin bk. Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Ali Tefk el-Hamad, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle-Dâru'l-Emel, 1404/1984), 11; Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 307; *el-Enmûzec*, thk. Sâmî b. Hamed el-Mansûr, (y.y. 1420/1999), 32, Ebu'l-Bekâ Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Mûsilî, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, thk. İmil Bedî' Yakup, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001), 42-43; Erdebîlî, *Şerhu'l-Enmûzec*, 192; Şeyh Seyyid Fahrettin Yıldız el-'Arnâsî el-Batmânî, *Dürretu'-Sadaf fi Beyâni Asnâfi'l-Harf*, thk. Seyyid Abdurrahmân b. Şeyh Fahrettin el-'Arnâsî, (İstanbul: Hanîfiyye Yayıncılık, 2008), 66.

⁹ Zeccâcî, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, 11 ve 73.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Ahmed b. Abdinnûr el-Mâlekî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Ahmed Muhammed el-Hurad, (Dimaşk: Matbû'atu Mecme'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1394/1974), 452-453; Ebu Muhammed Bedruddin Hasan b. Kâsım b. Abdillâh b. Ali b. Ummi Kâsım el-Murâdî el-Misrî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Fahreddin Kabave, Muhammed Nedîm Fâdîl, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1992), 357-358; Ebu Muhammed Cemâluddin Abdullâh b. Yusuf el-Ensârî el-Misrî İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-Lebib 'an Kutubi'l-E'ârib*, thk. Abdullatif Muhammed el-Hatîp, (Kuveyt: es-Silsiletu't-Turâsiyye, 2000/1421), 4/449-452.

¹¹ Zeccâcî, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, 19.

¹² İbn Mâlik, *Elfiyye*, 163.

¹³ Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 307; *el-Enmûzec*, 32.

¹⁴ İbn Abdünnûr, *Rasfu'l-Mebânî*, 453.

¹⁵ İbn Hişâm, *Muğni*, 4/451.

¹⁶ İbn Hişâm, *Muğni*, 4/449.

رُبَّ ve حَبْدًا'den önce يَا'nın geldiği örnekler de az olduğu için bunlara kıyas edilmesinin uygun olmadığını düşünmekteyiz. Örneğin Kur'an'da يَا رَبُّ veya يَا حَبْدًا şeklinde kullanımlar bulunmamaktadır. O halde bunların ya az ya da zayıf kullanımlar olduğunu söyleyebiliriz.

Kur'an'da bu beş yerden sadece يَا لَيْتَ şeklinde kullanımlar mevcuttur. Bunlar çoğunlukla mütekellim yâ'sı (يَا لَيْتَنِي)¹⁷ veya mütekellim نَا'sı (يَا لَيْتَنَا)¹⁸ ile birlikte kullanılmıştır. Bunların çoğunda da kâfirler kıyametteki pişmanlık veya hayıflanmalarını dile getirmektedirler. Buralarda يَا edatının tenbîh anlamında olması anlam açısından uygun değildir. Zira kâfirlerin kıyametteki konuşmalarında muhatapı uyarmalarının bir anlamı yoktur. Çünkü muhatap ya Allah ya da meleklerdir. Dolayısıyla bir seslenme olması daha muhtemeldir. Bu açıdan يَا لَيْتَ ifadesindeki يَا'nın nidâ edatı olması ve وَا “ah, vah, yazık” gibi nidânın bir çeşidi olan nüdbe (üzüntü) anlamını içermesi daha doğru görünmektedir. Kur'an'da aynı anlama gelen يَا وَيْلَنَا¹⁹ veya يَا وَيْلَتَا²⁰ veya يَا وَيْلَتَا²¹ şeklindeki ifadelerde münâdânın mansûb olması da يَا'nın nidâ/nüdbe edatı olmasını güçlendirmektedir. Zira tenbîh edatının nasb etme görevi yoktur. Her ne kadar يَا لَيْتَ konusunda sadece Kur'an bağlamında bir kanıya varmak yeterli olmasa da bunun inkâr edilemeyecek derecede önemli olduğunu düşünüyoruz. Sonuç olarak يَا edatını tenbîh edatları arasında saymak mümkün olsa da yukarıda söylediğimiz sebeplerden dolayı nidâ olmasını tercih etmekte, bu yüzden bununla ilgili ayetleri meâller açısından değerlendirmeye almamayı daha uygun bulmaktayız.

Bazı araştırmacılar أَلَا edatını arz ve tahdîd (تَحْذِيرٌ) ifade eden bir edat olarak ifade etmiş, tenbîhi de bunun bir anlamı gibi sunmuştur.²² Hâlbuki tenbîh ifade eden edat ile arz ve tahdîd anlamı içeren edatın farklı edatlar olduğu anlaşılmaktadır.²³

Kimi araştırmacılar da أَلَا تَجُوبُونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ “Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?”²⁴ ve وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنْ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ قَوْمَ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ “Hani Rabbin, Musa'ya şöyle seslenmişti: Zalimler topluluğuna, Firavun kavmine git! Hala sakınmayacaklar mı?”²⁵ ayetlerinde bulunan أَلَا edatını da tenbîh edatı olarak ifade etmiştir.²⁶ Fakat tenbîh edatının kelâma arz ve tahdîd anlamı katma özelliği yoktur. Klasik dönem dil âlimleri arasında buna değinen bir kaynağa rastlanmamıştır. Bu ayetlerdeki أَلَا edatı istifhâm ile nefy edatından oluşmuş, bu şekilde arz ve tahdîd anlamı kazanmış mürekkep iki edattır. Dolayısıyla tenbîh edatı değildir. İbn Hişâm (v. 761/1360) da bunları farklı edatlar olarak zikretmiştir. Ayrıca tenbîh edatının isim ve fiil cümlesine, bu edatın ise sadece fiil cümlesine gelebilmesi²⁷ de bu edatların farklı olduğunun diğer bir kanıtıdır. Yine meşhur tefsîr, kıraat ve nahiv âlimi İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî (v. 749/1348) de İbn Mâlik'ten arz için olan أَلَا edatının nefy ve

¹⁷ en-Nisâ 4/73; el-Kehf 18/42; el-Hâkka 69/25; en-Nebe 78/40; el-Fecr 89/24.

¹⁸ el-En'âm 6/27; el-Ahzâb 33/66.

¹⁹ el-Enbiyâ 21/14, 46, 97; Yâsîn 36/52; es-Saffât 37/20; el-Kalem 68/31.

²⁰ el-Furkân 25/28.

²¹ el-Kehf 18/49.

²² Hüseyin Ersönmez, “Arap Dilinde Tahdîd Üslûbu ve Türkçeye Çeviri Problemi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2021), 12, 306.

²³ Bk. İbn Hişâm, *Muğni*, 1/439-448.

²⁴ Nûr 24/22.

²⁵ Şu'arâ 26/11.

²⁶ Harun Çelik, “Kur'an-ı Kerim'de Edatlar”, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 26-27.

²⁷ İbn Abdünnûr, *Rasfu'l-Mebâni*, 79; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dâni*, 382; İbn Hişâm, *Muğni*, 1/448-449.

istifhâm edatından oluştuğunu, istifhâm için olanın ise mürekkep olmadığını aktarmaktadır.²⁸ Buradan da iki edatın farklı edatlar olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak لاء edatının üç farklı türü olduğu ortaya çıkmaktadır: Tenbîh, tahdîd ve istifhâm+nefy. Burada konumuz tenbîh için kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere farklı anlamlar ifade eden لاء ile tenbîh edatının aynı olduğu zannedilebilmiştir. Hâlbuki aşağıda zikredeceğimiz üzere doğru kabul edilen görüş tenbîh anlamındaki لاء edatının başka edatlardan türemediğidir (basit edat).

3. Türkçede Tenbîh Anlamını Yansıtan Bazı Kelimeler

Arapçada tenbîh üslûbu ile tenbîh edatları farklıdır. Şöyle ki; uyarı üslûbu edat veya bu anlamdaki özel kelime, ifade vb. birkaç yol ile yapılmaktadır. Fakat Türkçede Arapçadaki gibi tenbîh edatları bulunmamaktadır. Bu yüzden uyarı üslûbu sadece isim, fiil gibi ünlem sözü kabul edilen²⁹ kelimelerle sağlanmaktadır. Meâllerde de bu edatlar belli kelimeler ile ifade edilmiştir. Şimdi bu kelimelerden bazılarını Türkçe sözlük ve kaynaklardan incelemek yerinde olacaktır.

1. Âgâh olmak: Aslen Farsça bir kelime olmakla birlikte “haberdar olmak, öğrenmek, vâkıf olmak, uyanık bulunmak” anlamlarına gelmektedir.³⁰ Örneğin “Âgâh olun ey erenler! (Pîr Sultan Abdal (v. 1590)” ifadesinde “uyanık olun”³¹ şeklinde tenbîh anlamını ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2. Bilmek (Bilin): Geçişli bir fiil olup “bir şeyi öğrenmiş, kavramış bulunmak, hatırlamak, tanımak, muhatap tutmak, kabul etmek, saymak” gibi anlamlara gelmektedir.³² Aynı şekilde “Görerek öğrenmek, deneyerek, yaşayarak, okuyarak öğrenmiş olmak”³³ da bu kelimenin anlamıdır. Bu açıdan “bilin” şeklindeki emir kipinin genel bir ifade olduğunu ve “kavramış olun” tarzında tenbîh anlamını yansıtabileceğini söylemek mümkündür.

3. Dikkat: İsim olarak “Dikkat!”, fiil olarak da “dikkat etmek” şeklinde gelebilmektedir. “Uyanık ol, iyi bak, iyi düşün” anlamında uyarı sözüdür. Örnek: Aman dikkat! Âzamî dikkat âzizim. (Peyami Safa (v. 1961)³⁴ Bu kelime “Duygularla düşünceyi bir şey üzerine toplama”³⁵ anlamını da ifade etmektedir. “Dikkat ediniz!” anlamında ünlem sözüdür.³⁶ İşte bu anlam, tenbîh edatlarıyla tam olarak yapılmak istenen şeydir. Bu yüzden dikkat kelimesinin tenbîh anlamını en iyi yansıtan kelime olduğunu belirtebiliriz.

4. Haberi olmak: “(Bir şeyi) duymuş, işitmiş olmak, bildirmek”³⁷ ve “bilgisi olmak, bilmek”³⁸ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tenbîh anlamını ifade etmede biraz kapalıdır. Daha çok bir şeyi bildirme anlamı taşımaktadır. Fakat kelâmın akışından uyarı anlamının anlaşılması mümkündür. “Haberin olsun!” “Bil ki” gibi uyarı sözü olarak kullanılmaktadır.³⁹

²⁸ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dâni*, 383.

²⁹ Örneğin bkz. Çağbayır, “Dikkat”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, II, 1505.

³⁰ Ayverdi, “Âgâh”, *Büyük Türkçe Sözlük*, I, 36; Akalın, “Agâh”, *Türkçe Sözlük*, I, 36.

³¹ Çağbayır, “Agâh”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, I, 36.

³² Ayverdi, “Bilmek”, *Büyük Türkçe Sözlük*, I, 371-372; Akalın, “Bilmek”, *Türkçe Sözlük*, 344.

³³ Çağbayır, “Bilmek”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, I, 737.

³⁴ Ayverdi, “Dikkat”, *Büyük Türkçe Sözlük*, I, 702.

³⁵ Akalın, “Dikkat”, *Türkçe Sözlük*, 660; Çağbayır, “Dikkat”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, II, 1505.

³⁶ Çağbayır, “Dikkat”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, II, 1505.

³⁷ Ayverdi, “Haberî olmak”, *Büyük Türkçe Sözlük*, II, 1129.

³⁸ Akalın, “Haberî olmak”, *Türkçe Sözlük*, 1020.

³⁹ Çağbayır, “Haberî olmak”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, II, 2308.

Aşağıda zikredeceğimiz üzere meâllerde “Haberiniz olsun” şeklinde emir kipinin kullanıldığı görülecektir.

5. İşte: Bu kelime işaret etmek için kullanıldığı gibi dikkati çekmek için de kullanılmaktadır. Örnek: İşte, bak gidiyor.⁴⁰ Bilindiği üzere bir şeye işaret etmek için Arapçada إِشْرًا vb. gibi işaret isimleri kullanılmaktadır. Bu yüzden tenbîh edatı için kullanılan “işte” kelimesinin sadece dikkat çekme anlamında kabul edilmesi gerekmektedir.

Burada bir hususu dile getirmek yararlı olacaktır: Türkçede işaret ismi ve tenbîhi karşılamak için “işte” kelimesi kullanılırken; Arapçada tenbîh için ayrı edat, işaret ismi için ayrı edat kullanılmaktadır. Dolayısıyla هَذَا iki edattan oluşmaktadır. Bu yüzden bunu sadece “işte” ile tercüme etmek de aslında eksik tercüme olacaktır. Tek kelimeden iki farklı anlamın kastedilmesi de ayrı bir sorundur. İki farklı anlamı aynı anda kastetmek kinâyede caizdir. Fakat burada kinayeden de söz etmek zordur.

6. Uyanık olmak: Gerçek anlamı “uyku durumunda olmayan, uyumayan”dır. Mecâz anlamı olarak “Etrafında olup bitenden haberdar olup ona göre dikkatli davranmak, gafil olmamak”tır.⁴¹ Tenbîh edatlarının bu kelimeyle çevrildiği yerlerde mecâz anlamının kastedildiği aşikârdır. Fiili de “uyanmak”tır.⁴²

7. Uyarı: “Tehlikeli ve yanlış bir eylem ya da davranıştan vazgeçmesi için bir kimsenin dikkatini çekme, ikaz, ihtar” anlamındadır.⁴³

4. Tenbîh Edatlarının İşlevleri ve Meâllere Yansıması

Arapça ve Türkçedeki tenbîhle ilgili bu bilgileri aktardıktan sonra tenbîh edatlarının işlev ve özelliklerini tek tek kaynaklar çerçevesinde ele alacak, bunlara ayet örnekleri verecek ve bunların meâllere yansımasını ele alacağız. Bu anlamda birçok meâli inceleyerek yukarıda zikrettiğimiz kriterler bağlamında tercih ettiğimiz beş tanesi üzerinden değerlendirme yapacağız. Ayetlerin Arapçasını zikrederken önce bu edatların anlamını yansıttığını düşündüğümüz çeviriyi verip daha sonra örnek meâlleri aktaracak,⁴⁴ meâl sıralamasında edatın anlamını yansıtmasını esas alacağız.

4.1. ألَا “Elâ” Edatı

Tenbîh edatlarında asıl olarak kabul edilen ألَا edatıdır. Hemzesi meftûh ve lâ’sı şeddessizdir. Bu edatın özellik ve işlevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Te’kit ve tenbîh anlamı katmak üzere kelâmın iftitâhı (başlatılması) için kullanılmaktadır. “Dikkat edin, gerçekten Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. Biliniz ki, Hûd’un kavmi Âd’e (Allah’ın rahmetinden) uzaklık (verildi).”⁴⁵ ayeti buna örnek olarak verilmiştir.⁴⁶ Sonrasında ibtidâyı gerektiren إِنَّ edatının bulunması da bu edatın iftitâh için olduğuna dair bir işarettir. Zira إِنَّ edatı sadece cümle

⁴⁰ Ayverdî, “İşte”, *Büyük Türkçe Sözlük*, II, 1468; Akalın, “İşte”, *Türkçe Sözlük*, 1228-1229; Çağbayır, “İşte”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, III, 2845.

⁴¹ Ayverdî, “Uyanık”, *Büyük Türkçe Sözlük*, II, 3249; Akalın, “İşte”, *Türkçe Sözlük*, 2424; Çağbayır, “Uyanık”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, IV, 6033.

⁴² Ayverdî, “Oyan-Uyan”, *Büyük Türkçe Sözlük*, II, 2410.

⁴³ Çağbayır, “Uyarı”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, IV, 6034.

⁴⁴ Ayetlerin Türkçe meâlleri <https://www.kuranmeali.com/index.php> adlı sitede verilen yaklaşık 40 meâl üzerinden de incelenmiştir (Erişim tarihi: 09.12.2022).

⁴⁵ Hûd 11/60.

⁴⁶ Zeccâci, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, 11; el-Herevî, *el-Uzhiyye*, 165; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 43.

başında gelmektedir. Burada çeviride “dikkat edin” anlamı verilerek tenbîh anlamına da vurgu yapılmıştır.

Bazıları *أَلَا* edatının cümleye tenbîh anlamı kattığını ifade etmekte, fakat te’kide değinmemektedir.⁴⁷ Biz de bunun daha isabetli bir görüş olduğunu düşünmekteyiz. Zira te’kit anlamı cümlelerin akışından kaynaklanabilmektedir. Örneğin yukarıdaki ayette te’kidin, tenbîh edatından değil, *إِنَّ* edatından da anlaşılması mümkündür. İhtimalin olduğu yerde de delil düşer. Söz gelimi *أَلَا زَيْدٌ قَائِمٌ* “Dikkat et, Zeyd ayaktadır.” örneğinde başka bir delil olmadan te’kitin var olduğunu söylemek zordur. Bu yüzden te’kit edatının olmadığı ayetlerin alternatif olarak sunduğumuz meâlinde sadece tenbîhin anlamını vereceğiz.

Örnek 1: *أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ* “*Dikkat edin, gerçekten Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. Biliniz ki, Hûd’un kavmi Âd’e (Allah’ın rahmetinden) uzaklık (verildi).*”⁴⁸ (4. Başlıkta ifade ettiğimiz gibi bu bizim alternatif olarak verdiğimiz çeviridir.) Meâllerdeki ifadeler şöyledir:

Elmalılı Meâli (Orijinal): “Bak Âd, Rablarına hakikaten küfrettiler, bak def’ oldu gitti o Hûd kavmi Âd.”⁴⁹ Bu meâlde *أَلَا* edatı “bak” şeklinde tercüme edilmiştir. Tenbîhin kelime anlamının dikkat çekme, uyarma olduğu göz önüne alındığında bu tercümenin doğru olduğunu söyleyebiliriz. “*إِنَّ*” edatının da “hakikaten” ifadesi ile tahkîk anlamına dikkat çekilerek çevrildiği görülmektedir. Bu açıdan Elmalılı meâlinin edatları yansıttığını söylemek mümkündür.

Ömer Nasuhi Bilmen Meâli: “Haberiniz olsun, şüphe yok ki Âd, Rablerine kâfir oldular. Ağâh olunuz ki, Hûd kavmi olan Âd için bir uzaklık olsun.”⁵⁰ Burada tenbîh edatları “haberiniz olsun, ağâh olun” ifadeleri ile çevrilmiş, “*إِنَّ*” edatı da “şüphe yok ki” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu açıdan bu meâlin de tenbîh anlamını yansıttığı anlaşılmaktadır.

Hasan Basri Çantay Meâli: “Haberiniz olsun ki Âd (kavmi) Rablerine küfrettiler. Gözünüzü açın ki Hûd’un kavmi olan Âd’e (rahmet-i ilâhiyyeden ebedi) uzaklık (verildi).”⁵¹

Diyanet Vakfı Meâli: “Biliniz ki, Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.”⁵²

Bu iki meâlde tenbîh edatları “haberiniz olsun”, “gözünüzü açın” ve “biliniz” şeklinde dikkati çekme anlamı taşıyan ifadeler ile belirtilmiştir. Bu açıdan tenbîh anlamı yansıtılmış, fakat “*إِنَّ*” edatının anlamının eksik olduğu görülmektedir.

Kur’an Yolu (Diyanet İşleri) Meâli: “Evet, Âd rabbini inkâr etti. Hûd’un kavmi Âd’ın canı cehenneme!”⁵³ Bu meâlde üç eksiklik göze çarpmaktadır. Birinci tenbîh edatı “evet” ile tercüme edilmiş, ikincisine ise hiç yer verilmemiş, “*إِنَّ*” edatının anlamına da değinilmemiştir.

⁴⁷ Herevî, *el-Uzhiyye*, 165; İbn Ya’iş, *Şerhu’l-Mufassal*, 43.

⁴⁸ Hûd 11/60.

⁴⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili I-X*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, III. baskı, 1979), IV, 2789.

⁵⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’anı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, nşr. Serdar Bilmen, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), III, 1487.

⁵¹ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, nşr. Mürşid Çantay, (İstanbul: Elif Ofset, 15. baskı, 1990), I, 334-335.

⁵² Hayrettin Karaman, İbrahim Kafi Dönmez vd, *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 33. baskı, 2018), 227.

⁵³ Hayrettin Karaman, Sadrettin Gümüş vd, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. baskı, 2020), III, 177.

Tenbîh edatının da “evet” anlamında olabileceği Arapça klasik kaynaklarda yer almamaktadır. “Evet”in Arapça karşılığı نَعَمْ، أَجَلٌ vb. tasdik ve icâb edatlarıdır.⁵⁴ Ayrıca bu ifadenin uyarı anlamı belirtmediği de açıktır. Bu açıdan bu meâlin edatın anlamını yansıttığını söylemek zordur.

Bu beş meâl özelinde sadece ilk ikisinin tam, diğer üçünün ise eksik olduğu söylenebilir. Bu edatın tenbîh anlamının Türkçe meâllerin birçoğunda da yansıtılmadığını görmekteyiz.⁵⁵

Örnek 2: أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ “Bilin ki; kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.”⁵⁶ Meâllerdeki ifadeler şu şekildedir:

H. B. Çantay: “Haberiniz olsun ki, kalbler ancak zikrullah ile oturaklaşır (olgunlaşır).”⁵⁷

Kur’an Yolu: “Bilesiniz ki, gönüller ancak Allah’ı zikrederek huzura kavuşur.”⁵⁸

Diyanet Vakfı: “Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.”⁵⁹

Bilmen: “Haberiniz olsun ki, Allah’ın zikriyle kalpler mutmain olur.”⁶⁰

Elmalılı (Orijinal): “Evet, Allah’ın zikriyledir ki kalbler yatıştır.”⁶¹

İlk dört meâlde tenbîh anlamı “haberiniz olsun” veya “bilesiniz” ifadeleri ile yansıtılmıştır. Aynı şekilde câr ile mecrûrun takdiminden ortaya çıkan hasır/kasr anlamı⁶² “ancak” kelimesi ile yansıtılmışken; Bilmen’de göz ardı edilmiştir. Elmalılı meâlinde ise أَلا edatı “evet” şeklinde tercüme edilmiştir. Fakat bu ifadenin uyarı, dikkat anlamını yansıtmadığı yukarıda belirtilmiştir. Aynı şekilde bu meâlde kasr anlamı da yansıtılmamıştır.

2. أَلا edatı, kendi başına yeterli olan tam kelâma gelmektedir. Örneğin أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ “Bilin ki; gerçekten Allah’ın dostları üzerine ne korku vardır. Onlar üzülmemeler de.”⁶³ ayetinde أَلا edatı atılırsa, asıl anlam olan “Allah dostlarının üzülmemeleri ve korkmamaları” ifadesinde bir bozulma olmaz.⁶⁴ Yukarıdaki verdiğimiz ayetler de buna örnektir. Burada zikrettiğimiz ayet meâllerde şu şekildedir:

Bilmen: “Haberiniz olsun ki, muhakkak Allah Teâlâ’nın velîleri için bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.”⁶⁵

H. B. Çantay: “Haberiniz olsun ki Allah’ın velî (kul)ları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.”⁶⁶

⁵⁴ “Evet” için bkz. Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitâb Kitâbu Sibeveyh*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, III. Baskı, 1408/1988), IV, 234; Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 310; Ebû Ali Muhammed b. Ömer b. Abdillâh el-İşbilî eş-Şevvânî, *et-Tevdi*, thk. Yusuf Ahmed el-Mutavvî, (Kahire: y.y. 1401/1981), 355-356; Muhammed b. Abdurrahîm el-Ömerî el-Meylânî, *Şerhu’l-Muğnî*, (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, t.y.), 102; Erdebîlî, *Şerhu’l-Enmûzec*, 194; ‘Arnâsî, *Dürretü’s-Sadaf*, 69.

⁵⁵ Ayetlerin meâlleri için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 09.12.2022).

⁵⁶ Ra’d 13/28.

⁵⁷ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 372.

⁵⁸ Heyet, *Kur’an Yolu*, III, 288.

⁵⁹ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 251.

⁶⁰ Bilmen, *Meali Ali*, III, 543.

⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2991.

⁶² Ebu Yakup Yusuf b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’Ulûm*, thk. Abdulhamid Hindâvî, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1420/2000), 372; Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Hatip el-Kazvînî, *el-İzâh fi’l-’Ulûmi’l-Belâğa*, thk. İbrahim Şemdüddin, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, 1424/2003), 124.

⁶³ Yunûs 10/62.

⁶⁴ Herevî, *el-Uzhiyye*, 165; İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebâni*, 78; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’d-Dâni*, 381.

⁶⁵ Bilmen, *Meali Ali*, III, 1407.

Kur'an Yolu: "Bilesiniz ki, Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler."⁶⁷

Elmalılı (Orijinal): Uyan ki, Allah'ın evliyası ne üzerlerine korku vardır ne de onlar mahzun olurlar.⁶⁸

Diyanet Vakfı: "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."⁶⁹ Bu meâllerde tenbîh anlamının "haberiniz olsun", "bilesiniz" ve "uyan" ifadeleri ile yansıtıldığı görülmektedir. Fakat Bilmen ve Kur'an Yolu meâlleri hariç diğerlerinde إِنَّ edatının te'kit anlamı ihmal edilmiştir.

3. أَلَا edatı, cümlenin tahakkukunu (gerçekleştiğini) ve tahkîkini (gerçek olduğunu, mecâz olmadığını) ifade etmektedir.⁷⁰ Tahakkuk anlamını ifade etmesini Zemahşerî şöyle delillendirir: İstifhâm hemzesi nefy edatına geldiğinde tahkîk ifade etmektedir. Örneğin; أَلَيْسَ "Şimdi bunları yapan (Allah)'ın ölülere dirilmeye gücü yetmez mi?"⁷¹ ayeti de "هُوَ قَائِرٌ": Evet, (hakikaten, yani mecazen değil) gücü yeter." şeklinde tahkîk anlamındadır.⁷² Tabi bu görüş bu edatın mürekkep olduğunu kabul etme durumunda söz konusudur. İbn Yâ'îş (v. 643/1245) de أَلَا edatının hemze ve nefy lâ'sından mürekkep olup yeni bir anlam kazandığını, eski anlamının değişip tenbîhe dönüştüğünü, bu yüzden de nefy edatına gelmesinin caiz olduğunu ifade etmekte, buna şu şiiri örnek vermektedir:

أَلَا لَا يَجْهَلُنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَجَهَلُ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ

"Kimse bizi görmemezlikten gelemez. Biz görmemezlikten gelenleri öyle bir görmemezlikten geliriz ki...!"⁷³ Yukarıda belirttiğimiz üzere Zemahşerî de bu görüşte olup bunun delillendirmektir. Fakat edatlarda aslolan edatın basit olması, yani mürekkep olmamasıdır. Ayrıca أَلَا edatı, إِنَّ, رَبِّ, لَيْتَ ve nidâ edatlarından önce gelebilmektedir. Hâlbuki nefy edatı bunlardan önce gelmez.⁷⁴

Örnek 1: أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ "Dikkat edin, muhakkak ki onlar asıl bozanlar olmuşlardır."⁷⁵ ayeti tahakkuk (gerçekleşme) ve tahkîk anlamına örnek verilmiştir.⁷⁶ Yani onların bozgunculuk yapması gerçekleşmiştir ve mecazen değil gerçekten bozgunculuk yapmışlardır. Her ne kadar أَلَا edatının tahkîk anlamı ifade etmesi kesin olmasa bile bu ayet özelinde tahkîk anlamı إِنَّ edatıyla da sağlanmış olabileceği için meâllerde mutlaka tahkîk anlamının yansıtılması gerektiğini düşünmekteyiz. Meâllerde bu ayet şu şekilde çevrilmiştir:

Kur'an Yolu: "Bilene ki, gerçekten bozanlar onların ta kendileridir."⁷⁷

H. B. Çantay: "Gözünü aç, onlar muhakkak ki fesadcıların ta kendileridir."⁷⁸

⁶⁶ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 317.

⁶⁷ Heyet, *Kur'an Yolu*, III, 117.

⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2730.

⁶⁹ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 215.

⁷⁰ İbn Hişâm, *Muğni*, 1/439; Abdullah el-Beytûşî, *Kifâyetu'l-Mu'âni fi 'İlmi'l-Me'âni*, thk. Şefî' Burhânî, (Dimaşk: Dâru İkra', 1426/2005), 143.

⁷¹ Kıyâmet 75/40.

⁷² Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâik-i Ğavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Akâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvad, (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998/1418), 1/38.

⁷³ İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, 43.

⁷⁴ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dâni*, 381.

⁷⁵ el-Bakara 2/12.

⁷⁶ İbn Hişâm, *Muğni*, 1/439; Beytûşî, *Kifâyetu'l-Mu'âni*, 143.

⁷⁷ Heyet, *Kur'an Yolu*, I, 78.

Elmalılı (Orijinal): “Uyanık durunuz! Doğrusu bunlar ortalığı ifsat edenlerdir.”⁷⁹

Diyanet Vakfı: “Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir.”⁸⁰

Bilmen: “Haberiniz olsun ki, müfsid olan şahıslar, onların kendileridir.”⁸¹

Bu meâllerde tenbîh anlamı “biline, bilin, uyanık durunuz, gözünü aç, haberiniz olsun” ifadeleri ile, tahkîk anlamı da “gerçekten, muhakkak, doğrusu” kelimeleriyle yansıtılmıştır. Son iki meâlde ise tahakkuk veya tahkîk anlamı yoktur. Birçok meâlde de bu anlamın yansıtılmadığı gözlenmiştir.⁸²

Örnek 2: *أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ* “İyi bilin ki, hiç şüphesiz asıl beyinsizler onların ta kendileri olmuştur. Fakat bilmezler.”⁸³ ayetinde tahakkuk anlamının olduğu aşikardır. Ayetin öncesinde iman etmeyenlere Müslümanlar gibi iman etmeleri söylendiğinde Müslümanları beyinsizler şeklinde niteleyip iman etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde asıl beyinsizler kendileri olmuştur. Zira başka bir ayette de iman etmeyecekler, kıyamet gününde cehennem ehli oldukları için akıllarını kullanmadıklarını itiraf etmişlerdir.⁸⁴ Bu açıdan ayette hem tahakkuk yani gerçekleşme anlamı hem de tahkîk yani bu anlamın gerçek olması dolayısıyla mecaz olmaması vardır. Meâllerdeki çeviriler ise şu şekildedir:

Diyanet Vakfı: “Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler (veya bilmezlikten gelirler).”⁸⁵

H. B. Çantay: “Dikkat et ki (asıl) beyinsizler hiç şüphesiz kendileridir. Fakat bilmezler.”⁸⁶

Bilmen: “Muhakkak biliniz ki sefih olan ancak kendileridir. Fakat bilmezler.”⁸⁷

Elmalılı (Orijinal): “Şunu muhakkak biliniz ki, doğrusu süfeha kendileridir ve lâkin bilmezler.”⁸⁸

Kur’an Yolu: “Biline ki, asıl akılsızlar onlardır, fakat bilmezler.”⁸⁹

Bu meâllerde olduğu gibi çoğu meâlde tenbîh edatının anlamı “biliniz, biline, biliniz, dikkat et” vb. ifadeler ile yansıtılmıştır.⁹⁰ *إِنَّ* anlamı da “ancak, şüphesiz, muhakkak, doğrusu” ifadeleri ile belirtilmiştir. Fakat tahakkuk anlamının yansıtıldığı çok net bir şekilde görülmemektedir. Çevirilerin yanlış olduğunu söylememekle birlikte bizim çevirdiğimiz gibi “asıl beyinsizler onların ta kendileri olmuştur” şeklinde anlam verilirse te’kit ve tahakkuk anlamının daha net ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

4. *أَلَا* edatı yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi hem isim hem de fiil cümlesine gelebilmektedir.⁹¹

⁷⁸ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 15.

⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 233.

⁸⁰ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 2.

⁸¹ Bilmen, *Meali Ali*, I, 19.

⁸² Başka meâller için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 14.12.2022).

⁸³ el-Bakara 2/13.

⁸⁴ el-Mülk 67/10.

⁸⁵ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 2.

⁸⁶ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 15.

⁸⁷ Bilmen, *Meali Ali*, I, 19.

⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 236.

⁸⁹ Heyet, *Kur’an Yolu*, I, 78.

⁹⁰ Meâller için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 15.12.2022).

⁹¹ İbn Abdünnür, *Rasfu'l-Mebânî*, 78; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dânî*, 381; İbn Hişâm, *Muğnî*, 1/439.

5. Bu edatın örneğın *ألا يا زيد* şeklinde nidâ edatından önce kullanılması yaygındır. Şair şöyle demektedir:

ألا يا زيد والضحك سبيرا ففقد جاوزت ما حمر الطريق

“Dikkat! Ey Zeyd ve Dahhâk! Devam edin (yürüyün), kurtların gizlendiği (zor) yolu aşttınız.”⁹² Burada da tenbîh edatı kelâmın başında gelme özelliğini kaybetmemektedir.

4.2. “Emâ” Edatı

Tenbîh edatlarının ikincisi *أما* edatıdır. Hemzesi meftûh ve mâ harfi şeddesizdir. Bu edat *أما* Kur’an-ı Kerim’de kullanılmamıştır. Dolayısıyla meâllere yansması bulunmamaktadır. Lakin konuyu tamamlama açısından ve Kur’an’da kullanılan *ألا* edatı ile arasındaki farkları anlama bağlamında bu edatın da genel işlev ve özelliklerine değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Bu edatın genel işlevleri ve *ألا*’dan ayrıldığı bazı noktalar şunlardır:

1. Bu edat da bir önceki edat gibi tenbîh anlamı katmak üzere kelâmın iftitâhı için kullanılmaktadır. Fakat *ألا* nidâ ile çok kullanılırken; bunun yemin ile beraber kullanılması çoktur.⁹³ Bazılarına göre yemin bu edatın kullanımında gereklidir.⁹⁴ Zemahşeri, *el-Mufassal* adlı eserinde bu edatın örneğini yeminli kullanmışken,⁹⁵ *el-Enmûzec* adlı eserinde ise yemin olmadan kullanmıştır.⁹⁶ Dolayısıyla onun, verdiği örneklerden ve yemin şartını açıkça belirtmemesinden *أما* için böyle bir şart koşmadığını anlayabilmekteyiz.

أما والذي لا يعلم الغيب غيره ويحيي العظام البيض وهي رميم

“Dikkat edin! Kendisi dışında gaybı bilmeyen ve çürüdüğü halde beyaz kemiği diriltene (Allah’a) yemin olsun ki...”⁹⁷ ve

أما والذي أبكى وأضحك والذي أمات وأحيى والذي أمره الأمر

“Dikkat edin! Ağlatan, güldüren, öldüren, dirilten ve tüm emrin elinde bulunduğu yemin olsun ki...” şiirinde de *أما* yeminden önce kullanılmıştır.⁹⁸ *ألا* edatında ise yemin ile kullanılma yaygınlığı veya gerekliliği yoktur.

2. *أما* edatı, kelâmı tahkik etmek üzere kullanılmaktadır. “Dikkat et! Zeyd akıllıdır.” denildiğinde Zeyd’in mecazen değil hakikaten akıllı olduğu ifade edilmiş olmaktadır. İbn Yâ’iş *أما* edatının şimdiki zamanın, *ألا*’nın ise gelecek zamanın tahkiki için olduğunu belirtmiştir.⁹⁹ Fakat başka kaynaklarda buna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu yüzden bunun kabul edilen görüş olduğunu söylemek zordur.

3. *أما* edatı da kendi başına yeterli olan tam kelâma gelmektedir. Bu husus *ألا* edatında anlatılmıştır.

4. Bu edat da *ألا* gibi hem isim hem de fiil cümlesine gelebilmektedir.¹⁰⁰

4.3. “Hâ” Edatı

Tenbîh edatlarının üçüncüsü *ها* edatıdır. Bu edatın kullanıldığı yerler şunlardır:

⁹² Herevî, *el-Uzhiyye*, 165; İbn Cinnî, *el-Luma*, 82.

⁹³ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’d-Dâni*, 390.

⁹⁴ Zeccâcî, *Kitâbu Hurûfi’l-Me’âni*, 11.

⁹⁵ Zemahşeri, *el-Mufassal*, 307.

⁹⁶ Zemahşeri, *el-Enmûzec*, 32.

⁹⁷ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebib*, 1/442.

⁹⁸ Zemahşeri, *el-Mufassal*, 307; İbn Yâ’iş, *Şerhu’l-Mufassal*, 44; İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebâni*, 97; İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebib*, 1/343.

⁹⁹ İbn Yâ’iş, *Şerhu’l-Mufassal*, 44.

¹⁰⁰ İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebâni*, 97; İbn Hişâm, *Muğni*, 1/441.

4.3.1. İsm-i İşaret İle Kullanılması

Uzaklık bildirmeyen ism-i işarete dâhil olması yaygındır. هَذَا, هَذِهِ, هُوَ لَا, هَذَانِ ve buna benzer şekilde kullanılmaktadır.¹⁰¹ هَا tenbîh edatı, ذَا, ذِهِ, ذَا ifadeleri işaret isimleridir. هَذَا عِبْدُ اللَّهِ denildiğinde anlamı şudur: “Dikkat et (bil ki, işte)! Bu Abdullah’tır.” Fakat çok kullanıldığından dolayı olacak ki bu şekilde anlam verilmesi terk edilmektedir. Ayet ve şiirde de bu şekildedir.

Bu edatın ism-i işarete çok kullanılmasının sebebi şudur: İsm-i işaretler mübhem (kapalı) ifadelerdir. Zira insan, hayvan, cansız varlık vb. birçok şey için kullanılmaktadır. Bu açıdan muhatabın zihnini canlı tutmak için uyarılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden önce هَا ile uyarılmakta, daha sonra “bu”, “şu” diye işaret edilerek kapalılık biraz azaltılmaya çalışılmaktadır. Zamirlerin ise ism-i işaretlere göre mübhemliği daha azdır. Örneğin أَنْتَ sadece muhatap içindir. Bu sebeple tenbîh edatı ile kullanılması daha azdır.¹⁰²

4.3.1.1. Cümle Başındaki İsm-i İşaret

Özelliklerinde belirteceğimiz üzere tenbîh edatlarının kelâmın başında gelmesi gerekmektedir. Fakat ism-i işarete gelen هَا edatının bazen cümle başında bazen de cümle ortasında geldiği görülmektedir. Cümle başında gelen هَا edatının birçok örneği bulunmaktadır. Bunlardan birkaç ayeti vermekle yetineceğiz:

Örnek 1: هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ “*Bilin ki bu (Kur’an), insanlar için bir beyân, sakınanlar için de bir hidayet ve bir öğüttür.*”¹⁰³

Elmalılı (Orijinal): “Bu işte umum insanlar için bir beyan ve bilhassa korunacak muttakîler için bir va‘z-ü irşaddir.”¹⁰⁴

Bilmen: “İşte bu nâs için bir beyândır ve muttakîler için de bir hidâyettir, bir nasihattir.”¹⁰⁵

Diyanet Vakfı: “Bu (Kur’an), bütün insanlığa bir açıklamadır; takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.”¹⁰⁶

Kur’an Yolu: “Bu Kur’an insanlara bir açıklama, takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.”¹⁰⁷

Çantay: “Bu (Kuran) insanlar için bir beyandır, (fenâlıktan) sakınanlar için de bir hidâyet bir öğüddür.”¹⁰⁸

Elmalılı ve Bilmen meâllerinde هَا edatı “işte” ifadesi ile tercüme edilmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz ve birçok meâlde ise bu ifadenin de bulunmadığı dolayısıyla bu edatın anlamının yansıtılmadığını görmekteyiz.¹⁰⁹ “İşte” ifadesinin tenbîh, dikkat çekme anlamı taşıması tam ve kesin olmamakla birlikte az da olsa tenbîhi yansıttığını söylemek mümkündür. Fakat başta

¹⁰¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, thk. Fahreddin Kabave, (Beyrût: Muessetu'r-Risâle, 1405/1985), 266-267; Zemaşerî, *el-Mufasssal*, 309; *el-Enmûzec*, 32; İbn Abdünnûr, *Rasfu'l-Mebânî*, 404-405; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dânî*, 346; İbn Hişâm, *Muğnî*, 4/317; Beytüşî, *Kifâyetu'l-Mu'ânî*, 130; el-'Arnâsî, *Dürretü's-Sadaf*, 66.

¹⁰² İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 45; Erdebîlî, *Şerhu'l-Enmûzec*, 192.

¹⁰³ Âli İmrân 3/138.

¹⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1179.

¹⁰⁵ Bilmen, *Meali Ali*, 461.

¹⁰⁶ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 66.

¹⁰⁷ Heyet, *Kur'an Yolu*, I, 675.

¹⁰⁸ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 106.

¹⁰⁹ Başka meâller için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 10.12.2022).

bizim çevirdiğimiz gibi “Bilin ki” ifadesiyle tercüme edilmesinin bu anlamı yansıtmaya açısından daha net olacağı kanaatindeyiz.

Örnek 2: هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَى “*Dikkat! Bu da uyarıcılardan bir uyarıcıdır.*”¹¹⁰ Meâller şu şekildedir:

Elmalılı (Orijinal): “Bu işte o evvelki inzarlardan bir inzar.”¹¹¹

Bilmen: “İşte bu da evvelki korkutuculardan bir korkutucudur.”¹¹²

Çantay: “İşte bu (zât) de (Allah’ın azabından) korkutan evvelki (peygamber)lerden (sonuncusu olmak üzere aynı şeyle) korkutucu (bir peygamber)dir.”¹¹³

Diyanet Vakfı: “İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır.”¹¹⁴

Kur’an Yolu: “Bu (Kur’an) da önceki uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.”¹¹⁵

Son meâl hariç diğerlerinde tenbîh anlamının “işte” ifadesiyle aktarıldığı görülmektedir. Birçok meâlde “Bu uyarıcıdır.” şeklinde meâl verilerek هَا edatının anlamı ihmal edilmiştir.¹¹⁶

4.3.1.2. Cümle Ortasındaki İsm-i İşaret

İsm-i işarete gelip cümle ortasında gelen هَا edatı, cümle başında kullanılan ism-i işarete göre daha fazladır. Buna şu birkaç ayeti örnek vermek yeterli olacaktır:

Örnek 1: وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ “*Yemin olsun ki gerçekten işte bu Kur’an’da insanlar için her türlü misali çeşit çeşit getirdik.*”¹¹⁷ Meâller şu şekildedir:

Elmalılı (Orijinal): “Celâlim hakkı için biz bu Kur’an’da dillere dasitan olacak her manâda türlü türlü ifadeler yaptık.”¹¹⁸

Diyanet Vakfı: “Muhakkak ki biz, bu Kur’an’da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık.”¹¹⁹

Çantay: “Şânıma andolsun ki biz bu Kur’an’da insanlar için her manâdan nice türüsünü açıklamışızdır.”¹²⁰

Kur’an Yolu: “Muhakkak ki biz bu Kur’an’da insanlara (gerçekleri anlatmak için) her türlü misali denedik.”¹²¹

Bilmen: “Zât-ı akdesim hakkı için ki, bu Kur’an’da nâs için her bir meselden muhtelif vecihler beyan ettik.”¹²²

Hem yukarıda bazı örneklerini verdiğimiz meâllerde hem de bunların dışında hiçbir meâlde هَا edatının anlamına değinilmemiştir. Hâlbuki cümlenin başında geldiğinde bazı meâllerde “işte” anlamı verilerek bu edatın anlamının olduğu kabul edilmiş olmaktadır. Fakat cümle ortasında geldiğinde ise edatın ihmal edildiği görülmektedir. Elbette cümle içerisinde geldiğinde “dikkat edin, bilin” şeklinde anlam vermek hoş değildir. Fakat en azından bizim

¹¹⁰ en-Necm 53/56.

¹¹¹ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 4607.

¹¹² Bilmen, *Meali Ali*, VII, 3541.

¹¹³ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, III, 978.

¹¹⁴ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 527.

¹¹⁵ Heyet, *Kur’an Yolu*, V, 174

¹¹⁶ Meâller için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 11.12.2022).

¹¹⁷ el-İsrâ 17/89.

¹¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3207.

¹¹⁹ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 290.

¹²⁰ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, II, 528.

¹²¹ Heyet, *Kur’an Yolu*, III, 519.

¹²² Bilmen, *Meali Ali*, IV, 1911.

çevirisini yaptığımız gibi “işte” anlamının verilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira bu edat zâit bir edat değildir. Kaldı ki zâit edatlar bile te’kit ifade etmektedir. Bu türden ayetlerin meâlinde ise bu edat hiç yokmuş gibi davranılmaktadır.

Örnek 2: *إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا* “Yanınızda işte buna dair bir kanıt da yoktur.”¹²³

Elmalılı (Orijinal): “Bu hususta elinizde hiç bir delil yoktur.”¹²⁴

Çantay: “Nezdinizde buna (o iddianıza) âid hiç bir delil de yoktur.”¹²⁵

Bilmen: “Sizin yanınızda buna dair hiçbir hüccet yoktur.”¹²⁶

Kur’an Yolu: “Yanınızda bu iddianızı kanıtlayacak bir deliliniz asla yoktur.”¹²⁷

Diyanet Vakıf: “Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur.”¹²⁸

Bu ayetlerin örneğini çoğaltabiliriz. Fakat hiçbirinin meâlinde bu edatının çevirisini görememekteyiz.

4.3.2. Zamir ile Kullanılması

Haberî ism-i işaret olan merfû‘ munfasıl zamire de dâhil olması çoktur.¹²⁹ Bazıları merfû‘ zamiri şart koşmayıp uyarılması amaçlanan her yere bu edatın gelebileceğini belirtmiştir.¹³⁰ Zemahşerî’nin verdiği örnekten de bu anlaşılmaktadır.¹³¹ Buna göre *ها أنا أفعل* “Dikkat! Ben yapacağım.” ve *ها إنَّ عمرًا بالباب* “Dikkat! Muhakkak Ömer kapıdadır.” denilebilmektedir. Kur’an’da bu edatın zamirle iki tür kullanımı vardır.

Birinci kullanım şudur: Önce *ها* edatı, sonra bir zamir, daha sonra da *ها* edatı almış bir ism-i işaret gelir. Bu kullanım Kur’an’da üç defa bulunmaktadır: *ها أنتم هؤلاء* “Uyarı! Siz işte böylesiniz!”¹³²

Kur’an Yolu: “İşte siz böylesiniz”¹³³

Diyanet Vakıf: “İşte siz böyle kimselersiniz!”¹³⁴

Elmalılı (Orijinal): “İşte siz öylesiniz”¹³⁵

Çantay: “İşte sizler onlarsınız”¹³⁶

Bilmen: “İşte siz o kimselersiniz”¹³⁷

Görüldüğü gibi bu ve diğer incelediğimiz bütün meâllerde cümle başındaki *ها* edatına “işte” anlamı verilmişken, *هؤلاء* ifadesine üç ayette de hiçbir anlam verilmeyip göz ardı edilmiştir.¹³⁸

İkinci kullanım şudur: Önce *ها* edatı, sonra bir zamir, daha sonra da bir ism-i işaret gelir. Bu yüzden İbn Mâlik *ها* edatının aslında yine ism-i işarete geldiğini sadece zamirin

¹²³ Yûnus 10/68.

¹²⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2735.

¹²⁵ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 318.

¹²⁶ Bilmen, *Meali Ali*, III, 1411

¹²⁷ Heyet, *Kur’an Yolu*, III, 120.

¹²⁸ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 215.

¹²⁹ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’d-Dânî*, 347; İbn Hişâm, *Muğni*, 4/317.

¹³⁰ İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebâni*, 406.

¹³¹ Zemahşerî, *el-Enmûzec*, 32.

¹³² Âli İmrân 3/66, en-Nisâ 4/109 ve Muhammed 47/38.

¹³³ Heyet, *Kur’an Yolu*, I, 592.

¹³⁴ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 57.

¹³⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1133.

¹³⁶ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 94.

¹³⁷ Bilmen, *Meali Ali*, I, 390.

¹³⁸ Diğer meâller için bk. <https://www.kuranmeali.com/index.php> (Erişim tarihi: 11.12.2022).

araya girdiğini ifade etmektedir.¹³⁹ Bu durumda yukarıda zikrettiğimiz birinci kullanımı te’vil etmesi gerekmektedir. Çünkü orada zamir iki tane tenbîh edatı arasında gelmiştir. Bunun örneği şu ayettir: هَا أَنْتُمْ أَوْلَاءَ “Siz işte böylesiniz!”¹⁴⁰

Elmalılı (Orijinal): “Ha, sizler öyle kimselersinizdir”¹⁴¹

Kur’an Yolu: “Size gelince, işte siz...”¹⁴²

Diyanet Vakfı: “İşte siz öyle kimselersiniz”¹⁴³

Çantay: “İşte siz o kimselersiniz”¹⁴⁴

Bilmen: “İşte siz öyle kimselersiniz”¹⁴⁵

Bu kullanımda bir tenbîh edatı varken; yukarıda zikrettiğimiz birinci kullanımda iki tenbîh edatı vardır Hâlbuki meâllerde ikisi de aynı şekilde çevrilmiştir. Bu da mutlaka bir tanesinin tam, diğerinin eksik olduğuna işaret etmektedir. Bu yüzden (birinci kullanımda olduğu gibi) iki tenbîh edatı olduğunda “Dikkat (Uyarı)! Siz işte öyle kimselersiniz ki...” şeklinde, (ikinci kullanımda olduğu gibi) bir tenbîh edatı olduğunda da “İşte (dikkat, uyarı)! Siz öyle kimselersiniz ki...” tarzında çevrilmesinin ayeti tam yansıtma açısından daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

4.3.3. Nidâ Edatı ile Kullanması

هَا’ın نِدَاً için sıfat olan هَا’ın “Ey İnsanlar!” ve هَا’ın نِفْسٍ “Ey nefis!” gibi nidâda için için sıfat olan هَا’ın da tenbîh edatı olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁶ Fakat bu durumda tenbîh edatının iftitâh özelliği kaybolmaktadır. Hâlbuki yukarıda da belirttiğimiz gibi iftitâh özelliği kaybolmasın diye هَا’ ve هَا’ edatlarında nidâ edatı geldiğinde bunlar cümle başında kullanılmaya devam etmekte ve örneğin هَا’ın نِدَاً denilmektedir. Bu açıdan nidâda kullanılan هَا’ın sadece anlam olarak uyarı taşıdığını, yukarıdaki tenbîh هَا’sı gibi olmamasının muhtemel olduğunu düşünmekteyiz. Türkçeye tercüme ederken de “Ey işte insanlar, ey işte nefis!” tarzında ifade etmek kulağa hoş gelmemektedir. “İşte ey insanlar, işte ey nefis!” denilmesi belki mümkündür. Fakat bu durumda da Arapçasında ortada olan edatı zorlama yaparak başa alma sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki hiçbir âlim bunun ortada bulunmasına itiraz etmemiştir. Dolayısıyla hem kullanım olarak hem de tercüme noktasında sorun bulunduğu için meâllerin bunu yansıtmasını doğru bulmaktayız. Tabi bu durumda da var olan bir edatın tercüme edilmemesi problemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada da bir dilin diğer dile tam bir şekilde çevrilmesi her zaman mümkün değildir, kuralının arkasına saklanmaktayız.

4.3.4. Yemin ile Kullanılması

هَا’ın edatı, yemin harfinin atıldığı اللهُ lafzı ile birlikte kullanılmakta, هَا اللهُ لَأَفْعَلَنَّ “Allah’a yemin olsun ki, yapacağım” denilmektedir.¹⁴⁷ Fakat bunun örneğine ne ayette ne de şiirde rastlanılmamıştır. Bu yüzden bu kullanımın yaygın olmadığını, sadece klasik kaynakların bazılarında geçtiğini söylemek mümkündür.

¹³⁹ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’ d-Dânî*, 347.

¹⁴⁰ Âli İmrân 3/119.

¹⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1162.

¹⁴² Heyet, *Kur’an Yolu*, I, 658.

¹⁴³ Heyet, *Açıklamalı Meâl*, 64.

¹⁴⁴ Çantay, *Meâl-i Kerîm*, I, 103.

¹⁴⁵ Bilmen, *Meali Ali*, I, 443.

¹⁴⁶ İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebânî*, 406; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’ d-Dânî*, 347; İbn Hişâm, *Muğni*, 4/319.

¹⁴⁷ İbn Abdünnûr, *Rasfu’l-Mebânî*, 405; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’ d-Dânî*, 349; İbn Hişâm, *Muğni*, 4/322.

5. Tenbîh Edatlarının Ortak Özellikleri

Bu edatların her birisinin yukarıda zikrettiğimiz işlevleri, kullanım yerleri ve özellikleri olduğu gibi ortak özellikleri de bulunmaktadır: En dikkat çekenler şunlardır:

1. Tenbîh edatlarının genelde kelâmın başında gelme özelliği bulunmaktadır. Buna iftitâh denir. İftitâh ile sadru'l-kelâm birbirinden farklıdır. Sadru'l-kelâm özelliği bulunan edatlar da cümle başında geldiği halde bazı durumlarda öncesinde atıf harfi vb. de bulunabilmektedir. Örneğin şart edatları da sadru'l-kelâm özelliği taşımasına rağmen وَإِنْ veya فَبِئْسَ الشكلinde kendisinden önce bir harf getirilerek kullanılmaktadır. Tenbîh edatlarında ise iftitâh şartı vardır. Buna göre edatın öncesinde harf/edat ya da yemin bile gelmemektedir.¹⁴⁸ Yukarıda örnek verdiğimiz أَمَا وَالَّذِي diye başlayan şiirlerde bu durum açıkça görülmektedir.

2. Tenbîh edatlarında muhatabı söylenecek kelâma karşı dikkatli olması konusunda uyarma özelliği mevcuttur.¹⁴⁹ Bu yüzden bu edatların bulunduğu çoğu ayetin meâlinde “dikkat edin, bilin, bakın, işte” şeklinde uyarı veya dikkat taşıyan kelimelere yer verilmektedir.

3. Tenbîh edatlarının âmîl olma özelliği yoktur. Herhangi bir i‘rab ameli yapmazlar.

Sonuç

Arap dili, Kur’an-ı Kerim’in dili olup onun ifadesiyle apaçık bir dildir. Bilindiği üzere Arap dili cümlelerden, cümleler de kelimelerden oluşmaktadır. Kelime de isim, fiil ve edat/harf olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Edatların birçok çeşidi bulunmaktadır. Kur’an’ın anlamını daha iyi ortaya koyabilmek için bunların tespit edilip kelâmda kullanıldığı anlamların belirlenmesi ve buna uygun tercüme edilmesi gerekir. Biz de bu çalışmada tenbîh edatlarını tespit edip işlevlerini, özelliklerini, kullanıldığı yerleri klasik kaynaklar bağlamında inceleyerek bunların meâllere yansımalarını ele almaya çalıştık.

Arapça, muktezay-ı hâle önem veren bir dildir. Bu yüzden şart, istifhâm, nefy, nehy, temennî, nidâ, arz, tahdîd gibi kelâmın çeşitlerini ifade eden edatların tümünün kelâmın başında getirilmesi gerekli görülmüştür. Zira bunlar ile söze ilk başlanıldığında kelâmın hangi tür olacağı hususunda muhataba ipucu verilmiş olmakta, muhâtab karşılaşacağı anlama hazırlanmaktadır. Tenbîh edatlarında da bu özelliğin bulunduğu tespit edilmiştir. Şöyle ki; tenbîh edatı kullanılarak muhatap, karşılaşacağı kelâm için uyarılır, o da kendisini buna hazırlar. Zira bazen kelâma direkt girildiğinde muhatap asıl kısmı kaçırdığı için mütekellimden kelâmı tekrarlamasını ister. Mütekellim de sözünü tekrar etmek zorunda kalır. Bu edatlar sayesinde bu durum da bir nebze ortadan kaldırılmaktadır. Tenbîh edatı kullanılıp muhatap uyarıldığında muhatabın kelâmın asıl kısmını kaçırmaması sağlanmış olur. Bu yüzden edatlarla yapılan tenbîhin de belâgatte nidâ, istifhâm gibi bir üslup olduğunu söylemek mümkündür.

Asıl tenbîh edatlarının üç tane olup bunların أَمَا, أَلَا ve هَا edatları olduğu, anlamları açısından bazı farklılıkların bulunduğu görülmüştür. Uygun münâdâsı bulunmadığında bazı âlimler tarafından بِأِ edatının tenbîh anlamında olabileceği kabul edilmiş, fakat ayetlerde asıl anlamı olan nidâ veya nüdbe anlamında sayılmasının daha doğru olduğu anlaşılmıştır. أَلَا ve

¹⁴⁸ Zeccâcî, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, 11; İbn Abdünnûr, *Rasfu'l-Mebânî*, 78; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dânî*, 381; İbn Hişâm, *Muğni*, 1/440; Erdebîlî, *Şerhu'l-Enmûzec*, 192.

¹⁴⁹ İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-Dânî*, 381; Erdebîlî, *Şerhu'l-Enmûzec*, 192.

أما edatlarının kullanıldığı cümleler, tenbîhin dışında ifade ettikleri anlamlar gibi birçok özelliğe benzer olduğu, ها edatının ise hem kullanım hem de özellik olarak bunlardan biraz daha farklı olduğu tespit edilmiştir. Tenbîh edatlarının iftitâh özelliğinden dolayı yemin dâhil hiçbir şeyden sonra gelmediği, ها edatı hariç her zaman kelâmın başında geldiği anlaşılmıştır. Bu edatların herhangi bir i'râb ameli de bulunmamaktadır.

Her dilin diğer dile çevrilmesinde bazı problemler olmaktadır. Bu, bazen olağan bir durumdur. Fakat tenbîh edatlarının Türkçeye çevrilmesindeki temel sorun bu edatların işlev, özellik ve kullanımlarının göz ardı edilmesi yatmaktadır. Ayrıca her edatın olduğu gibi bu edatın da mutlaka bir faydasının olmasından habersiz bir şekilde meâllerin ortaya konulması da bu problemin başka bir nedeni olarak gösterilebilir.

Bu bağlamda çalışmada tenbîh edatlarını meâller üzerinden Türkçeye nasıl yansıtıldığını incelemeye çalıştık. Bu anlamda toplumda yaygın ve meşhur olan beş meâli örnek olarak göstermeye çalışmakla birlikte, diğer meâllere de değinmeye çalıştık. Kur'an-ı Kerim'de tenbîh edatlarından أأ ve ها edatlarının çok kullanıldığı, أما'nın ise hiç kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Meâllere yansımaları açısından bazı meâllerin أأ edatına kısmen dikkat edip "dikkat edin, bilin, işte" gibi anlamlar yüklediği, bazı meâllerin bunun anlamını karşılayacak herhangi bir ifadeye yer vermediği tespit edilmiştir. Cümle başında tek başına veya ism-i işaretle beraber kullanıldığında ها edatına da çoğunlukla "işte" anlamı verildiği, diğer yerlerde ise bütün meâllerde anlamının ihmal edilip hiçbir anlam yüklenmediği, hâlbuki bu yerlerin çoğunda da "işte" anlamının verilmesinin mümkün olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Türkçede işaret ismi ve tenbîhi karşılamak için "işte" kelimesi kullanılırken; Arapçada tenbîh için ayrı edat, işaret ismi için ayrı edat kullanılmaktadır. Yani هذا iki edattan oluşmaktadır. Bu yüzden bunu sadece "işte" ile çevirmek dahi aslında eksik kalacaktır.

Kaynakça

- Abdullah el-Beytûşî, *Kifâyetu'l-Muânî fî 'İlmi'l-Me'ânî*, thk. Şefî' Burhânî, Dimaşk: Dâru İkra', 1426/2005.
- Ali b. Mü'min b. 'Ufûr, *el-Mukarrîb*, thk. Ahmed Abdusettâr el-Cevârî ve Abdullah el-Cebûrî, Beyrût: y.y. 1392/1972.
- 'Arnâsî, Şeyh Seyyid Fahrettin Yıldız el-Batmânî, *Dürretu'-Sadaf fî Beyânî Asnâmi'l-Harf*, thk. Seyyid Abdurrahmân b. Şeyh Fahrettin el-'Arnâsî, İstanbul: Hanifiyye Yayıncılık, 2008.
- Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, 2011.
- Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya: Tekin Kitabevi, 1981.
- Akdemir, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Ayverdî, İlhan, *Asırlar Boyu Târihi Seyrî İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-III*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, II. baskı, 2006.
- Bezzâvî, Nâsiruddin Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî eş-Şâfiî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, nşr. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyy ve Müessesetü't-Târîhi'l-Arabiyy, t.y.
- Bolelli, Nusrettin, *Belâgat Arap Edebiyatı*, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Bulut, Ali, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*, İstanbul: İfav Yayınevi, III. Baskı, 2015.

- Bulut, Ali, *Belâgat-i Miyyesserâ Meânî-Beyân-Bedî'*, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, III. baskı, 2015.
- Cârim, Ali - Emin, Mustafa, *el-Belâgâtu'l-Vâdîha*. Mısır: Daru'l-Ma'ârif, 1959.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh*. nşr. Muhammed Tâmir. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Beyrût: Mektebetü Lübnân, 1985.
- Çağbayır, Yaşar, "Tembih", *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük I-V*, İstanbul: Ötüken Neşriyet, 2007.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, nşr. Mürşid Çantay, İstanbul: Elif Ofset, 15. baskı, 1990.
- Çögenli, M. Sadi – Selami Bakırcı, *Arapça Edatlar Sözlüğü*, İstanbul: Cantaş Yayınları, 2013.
- Durmuş, İsmail, "Harf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 16/350, İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Abdillâh b. Abdilgaffâr en-Nahvî el-Fârisî, *Kitâbu'l-İzâh*, thk. Kâzım Bahr el-Cürmân, Beyrût: 'Alemü'l-Kütub, 1416/1996.
- Ebû Ali Muhammed b. Ömer b. Abdillâh el-İşbîlî eş-Şelebîn, *et-Tevdie*, thk. Yusuf Ahmed el-Mutavvî, Kahire: y.y. 1401/1981.
- Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitâb Kitâbu Sibeveyh*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, III. Baskı, 1408/1988.
- Ebu Muhammed Bedruddin Hasan b. Kâsım b. Abdillâh b. Ali b. Ümmi Kâsım el-Murâdî el-Mısrî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Fahreddin Kabave, Muhammed Nedîm Fâdıl, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1992.
- Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî, *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*, thk. Semîh Ebû Muğlî, Umman: Dâru Mecdlâvî, 1988.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili I-X*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, III. baskı, 1979.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, sad. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Atalay Orman, Ankara: Akçağ Yay. III. baskı, 2010.
- Erdebîlî, Cemâluddîn Muhammed b. Abdulğani, *Şerhu'l-Enmûzec fi'n-Nahv*, thk. Hüsnî Abdulcelîl Yusûf, Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, t.y.
- Ersönmez, Hüseyin, "Arap Dilinde Tahdîd Üslûbu ve Türkçeye Çeviri Problemi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2021), 12, 301-316.
- Hacıbekiroğlu, Abdullah, "Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015), 14/28, 129-140.
- Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, thk. Fahreddin Kabave, Beyrût: Muessetu'r-Risâle, 1405/1985.
- Harun Çelik, "*Kur'an-ı Kerim'de Edatlar*", Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Herevî, Ali b. Muhammed en-Nahvî, *Kitabu'l-Uzhiyye fi 'İlmi'l-Hurûf*, thk. 'Abdulmu'in el-Mellûhî, (Dimaşk: Matbûa'âtu Mecme'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, II. baskı, 1401/1981.
- <https://www.kuranmeali.com>
- İbn Abdünnûr, Ahmed el-Mâlekî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Ahmed Muhammed el-Hurad, Dimaşk: Matbû'atu Mecme'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1394/1974.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Yusuf el-Ensârî el-Mısrî en-Nahvî, *Muğni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'arîb*, thk. Abdullatif Muhammed el-Hatîp, Kuveyt: es-Silsiletu't-Turâsiyye, 2000/1421.

- İbn Mâlik, Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik el-Endelüsî, *Elfiyetü İbn Mâlik*, nşr. Muhammed Ma hfûz b. Ahmed, Beyrût: y.y. 1424/2003.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, tek cilt, t.y.
- İbn Ya'îş, Ebu'l-Bekâ Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Mûsilî, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, thk. İmil Bedî' Yakup, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001.
- Karaman, Hayrettin, Sadrettin Gümüş vd, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 33. baskı, 2018.
- Karaman, Hayrettin, Sadrettin Gümüş vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. baskı, 2020.
- Kazvînî, Ebü'l-Me'âlî Celâluddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed eř-Şâfiî, *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâga el-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Muhammed b. Abdurrahîm el-Ömerî el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, t.y.
- Mütercim Âsım Efendi, "Tenbîh", *el-Okyanusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît - Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi I-VI*, Yay. Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Sekkâkî, İbn Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî, *Miftâhu'l-ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1407/1987.
- Taftâzânî, Sa'duddîn Mes'ud b. Ömer, *Muhtasarul-Meânî*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1977.
- Vankulu, Mehmet Efendi, "Nebeh-Tenbîh", *Vankulu Lügati I-II*, Yay. Haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk, *Kitâbu Hurûfi'l-Me'ânî*, thk. Ali Tevfik el-Hamad, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle-Dâru'l-Emel, 1404/1984.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâik-i Ğavâmidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvil fî Vucûhi't-Te'vîl*, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvad, Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998/1418.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Mufasssal fî 'İlmi'l-'Arabiyye*, (Beyrût: Daru'l-Ceyl, II. baskı, t.y.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Enmûzec*, thk. Sâmi b. Hamed el-Mansûr, y.y. 1420/1999.